

ЛАРИСА КИСЛЮК

Національна академія наук України

e-mail: larysa.kysliuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3766-3305>

ВИЯВ ТЕНДЕНЦІЇ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНІЙ РІЗНОСТИЛЬОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕКСИЦІ

MANIFESTATION OF INTERNATIONALIZATION TREND IN MODERN UKRAINIAN LEXIS OF DIFFERENT STYLES

ABSTRACT: The paper analyzes the functioning of international units – morphemes (affixes, stems) and words (borrowings and derivatives) in texts of different styles. Their quantitative growth and qualitative changes in the filling of certain word-forming categories are revealed. The interaction of internationalisms and national units is manifested in the hybridization of lexis, their competition, semantic and stylistic differentiation of word-forming variants.

KEYWORDS: internationalism, affix, nest (root, mixed, word-formative)

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інтернаціоналізм, афікс, гніздо (кореневе, коренево-словотвірне, словотвірне)

SŁOWA KLUCZOWE: internacjonalizm, afiks, gniazdo (rdzenne, słotwórczo-rdzenno, słotwórcze)

Інтернаціоналізація, яка є одним з предметів дослідження вельмишановної професора Кристини Вашакової, має глобальний характер і властива всім мовам світу. Вперше інтернаціоналізацію, інтелектуалізацію, демократизацію як тенденції розвитку слов'янських мов визначено у «*Тезах*» Празького

лінгвістичного гуртка 1929 р. до I з'їзду славістів. У науковій літературі описано особливості освоєння інтернаціоналізмів у сучасних слов'янських і неслов'янських мовах (Waszakowa 2005; Zemskář 2000; Klymenko i in. 2008; Ohnheiser 2003) та ін. В українському мовознавстві вперше широке розуміння інтернаціоналізмів як слів та морфем, особливістю яких є наявність їх у різних групах споріднених мов та в різних неспоріднених мовах, принаймні, у трьох, подав А.О. Білецький у статті «Об интернационализмах» (1955), повторно опублікованій у його «Вибраних працях» (2012) (Beleťskij 2012, с. 184–202). У сучасній слов'янській лінгвістиці підтримане це широке розуміння інтернаціоналізму, яке, услід за В.В. Акуленком сформульоване К. Вашаковою в спеціальному дослідженні «*Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*» (Waszakowa 2005) як міжнародної мовної одиниці з різним ступенем складності (слово, морфема або конструкція), яка має «формально і семантично близькі еквіваленти в мінімум трьох мовах, які представляють різні групи з погляду генетичної близькості»¹ (Waszakowa 2005, с. 29). У статті також прийняте широке розуміння інтернаціоналізмів як інтерлексем (за К. Бузашшіовою та К. Вашаковою) і як словотворчих ресурсів (твірних основ та афіксів). Фактографічною основою вибрано тексти ЗМІ, авторської публіцистики, художньої та наукової літератури; матеріали Комп'ютерного фонду інновацій (КФІ) Інституту української мови Національної академії наук України в Києві.

Розуміння «тенденції» як складника синхронного підходу до аналізу мови, що відображає її динаміку за певний відтинок часу, використовуємо услід за К. Гутшмідтом (Hutshmydt 1998, с. 17) та авторами колективної монографії за редакцією І. Онхайзер «*Słowotwórstwo /Nominacja*» (2003), де ґрунтовно досліджено інноваційні процеси в лексиконах усіх слов'янських мов у межах взаємозалежних різноспрямованих тенденцій їхнього розвитку. Використання поняття «тенденція розвитку» як синоніма до поняття синхронної динаміки дозволило авторам згаданої праці з'ясувати, що провідна роль для всіх слов'янських мов належить тенденції інтернаціоналізації та прагматично-стилістичним тенденціям; інтернаціоналізми та стилістичні зміни є також спільними центральними питаннями для культури мови (Ohnheiser i in. 2003, с. 47; 187; 437–438). Тенденцію інтернаціоналізації у монографії «*Słowotwórstwo /Nominacja*» досліджено для східнослов'янських, західнослов'янських, південнослов'янських мов. Професор К. Вашакова у розділі «*Przejawy tendencji do internacjonalizacji w systemach słowotwórczych języków zachodniosłowiańskich*» проаналізувала

¹ «Formalnie i semantycznie bliskie sobie ekwiwalenty w co najmniej trzech językach, reprezentujących różne grupy ze względu na właściwą im bliskość genetyczną».

посилення тенденції інтернаціоналізації в трьох західнослов'янських мовах (польській, словацькій, чеській) через входження інтернаціоналізмів у лексикон цих мов як базових для цілих словотвірних гнізд; активізацію інтернаціональних афіксів, зокрема, в гібридному словотворенні, зокрема в складних словах (Waszakowa 2003, с. 78–102).

Услід за К. Вашаковою, вважаємо, що процеси інтернаціоналізації зберігають динаміку кількісного зростання і є живою мовною тенденцією, яка впливає на розвиток систем слов'янських мов (Waszakowa 2009, с. 24–26). Підтвердженням цієї тези є кількісні та якісні зміни в українській мові за останні десятиліття. Змінилося функціональне навантаження інтернаціоналізмів: якщо у другій половині ХХ століття інтернаціоналізми переважно входили у науковий стиль, поповнювали терміносистеми різних галузей науки, проникали в публіцистичний стиль, то на початок ХХІ століття зафіксовано поширення інтернаціональної лексики в засобах масової інформації, художній літературі, в розмовному стилі. На посилення тенденції використання як базових для словотворення інтернаціональних слів та словотворчих елементів, особливо в сфері суспільно-політичної та економічної лексики, вказувала К. Ленець в колективній монографії «Українська мова», виданій у серії наукового проекту під керівництвом С. Гайди «Новітня історія слов'янських мов» (Lenets' 1999). Участь інтернаціоналізмів в оновленні словникового складу української мови як зовнішнього ресурсу номінації, в процесах диференціації та інтеграції функціональних стилів, термінування та детермінування лексики, в конкуруванні варіантних і синонімічних номінацій, вплив їх на словотвірну норму проаналізовано авторами колективних монографій «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» (Клуменко і ін. 2008) та «Вплив суспільних змін на розвиток української мови» (Karpilovs'ka і ін. 2017). Доводиться визнавати справедливість думки К. Вашакової, що інтернаціоналізація є процесом одностороннім, в якому сучасні слов'янські мови лише вбирають у себе англійські запозичення (Waszakowa 2020, с. 106).

Адаптація інтернаціоналізмів як живий мовний процес у синхронії

К. Бузашиова та К. Вашакова виявом інтернаціоналізації в системах словотвору слов'янських мов назвали процеси словотвірної адаптації лексичних одиниць (через морфемну подільність до словотвірної активності – появи дериватів); активність інтернаціональних афіксів у словотворенні; проникнення чужих словотвірних структур у різні стилі мови та їхню стабілізацію в цих стилях (Buzássyová, Waszakowa 2003, с. 53). Глибокий аналіз п'яти типів словотвірних і чотирьох типів семантичних відношень запозичень, зокрема

інтернаціоналізмів, у сучасній польській мові, з урахуванням культурного і лінгвістичного контексту, подає К. Вашакова (Waszakowa 2010, с. 47–59).

Адаптація інтернаціоналізмів у різностильових текстах сучасної української мови виявляється в одночасному функціонуванні одиниць із різним ступенем освоєння їх мовою. До одиниць, які проходять етапи фонемного й морфемного адаптування (*екшн* і *екшен* (англ. *action*), *екзит-пул* і *екзит-пол* (англ. *exitpoll*)) некоректно застосовувати словотвірні норми, оскільки вони ще перебувають у стані випрацювання таких норм, критеріїв їхньої кодифікації у лексиконі. Упродовж останніх двох десятиліть засвідчено паралельне існування словосполучень і перехідних форм із написанням через дефіс із тяжінням до написання без нього (*медійний простір* – *медіапростір*, *простір медіа* – *медіа-простір*; *он лайн* – *он-лайн* – *онлайн*). Для онлайн написання разом стало вже нормою. Такий перехідний етап відображає живі мовні процеси у синхронії та відрізняється тимчасовою правописною невпорядкованістю, особливо в медійних текстах. Взаємодія тенденцій націоналізації та інтернаціоналізації зумовлює зміни та розвиток сучасної словотвірної норми. Зокрема, проблемою залишається об'єктивна, відповідна реальному об'єкту кваліфікація складних слів з інтернаціональними компонентами як композитів або юкстапозитів. Для визначення композита і юкстапозита до уваги слід брати зв'язки між складниками слова – підрядні чи сурядні. Другий параметр визначення – основа (несамостійний елемент) чи слово (самостійний елемент) у складному слові. У першому випадку маємо основоскладання (композити пишемо одним словом: *медійний ринок* → *медіаринок*), у другому – словоскладання (юкстапозити пишемо через дефіс: *асистент-піарник* → *піар-асистент*). Визначити це допомагає метод перифраз. Проникнення чужорідних словотвірних структур – склеювання основ без сполучних голосних, часто з написанням з дефісом – викликає стурбованість з погляду словотвірної норми, яка еталонним визначає композит зі сполучною голосною на кшталт життєпис чи благовіст (*медійний простір* → *медіапростір* і *простір медіа* → *медіа-простір*). Наступний етап адаптації інтернаціоналізмів – словотвірна активність – виявлений у появі дериватів, тобто інтернаціональний матеріал використовують як словотворчі ресурси – твірні основи та афікси.

Інтернаціональні афікси в різностильових текстах

Традиційно активними в українському словотворенні є інтернаціональні афікси грецького й латинського походження –*изаціj(a)*, –*аціj(a)*, –*ад(a)*, –*изм*, –*ізм*, –*ист*, –*іст*, *анти-*, *гіпер-*, *де-*, *супер-*, перелік поповнюється формантами англійського по-

ходження **-інг, -абель-**. К. Вашакова називає **анти-** й **супер-** серед найактивніших префіксів у західнослов'янських мовах (Waszakowa 2003, с. 85). Високу активність ці префікси виявляють в українських текстах у поєднанні з іменниковими та прикметниковими основами. Динаміку активності інтернаціонального словотвірного форманта можна змоделювати через сукупність словотвірних рядів (формантоцентричний підхід до аналізу похідної лексики). Донедавна найбільшу частину лексики з префіксом грецького походження **анти-** становили терміни на позначення процесів, дій, ознак; найменше – назв осіб. Новотвори з префіксом **анти-** у засобах масової інформації (ЗМІ), активно поповнюють саме категорію особи і найчастіше поєднують запозичені елементи: *антибайкер, антиглобаліст, антилідер, антилобіст, антимігрант, антирейдер, антисноб*; також велика кількість назв абстрактних дій та понять: *антиапокаліпсис, антивірус, антидемпінг, антидепресант, антиеліта, антиідеал, антикриза, антилюстрація, антипіар, антирейтинг, антиреклама, антирекорд, антифутбол*, пор. їхнє вживання у таких контекстах: *Безкоштовний антивірус – ваш перший крок до свободи в Інтернеті* (avast.ua/index, 28.06.2020); *Новий антирекорд: в Україні за добу 940 хворих на COVID-19* (Українська правда, 24.06.2020, pravda.com.ua).

Поширені інтернаціональні терміни з префіксом **анти-**: *антиенергія, антикрило, антиматерія*. Верифікація за науковими текстами Корпусу текстів української мови на лінгвістичному порталі mova.info подає такий контекст: *Антиматерія – це протилежність матерії, з протилежним зарядом...* (Кайку Мічіо. Фізика майбутнього, mova.info). Терміни функціонують у ЗМІ на відповідну тематику: *У колайдері хочуть ... отримати антиматерію* (Україна молода, № 184, 02.10.2008, с.9).

Неодеривати-гібриди можуть виявляти багатозначність. *Антимова* у текстах функціонує в значеннях 'мовчання', 'новомова', 'суржик', 'мова ворожнечі' і становить найменування всього того, що заперечує мову як засіб комунікації й порозуміння між людьми. Як термін-синонім до *новомова* (англ. newspeak, пол. nowomowa, рос. новояз, за Дж.Орвеллом) у значенні 'мова тоталітаризму, мова насильства' *антимову* використовує український мовознавець, соціолінгвіст Лариса Масенко у монографії «*Мова радянського тоталітаризму*» (2017, с.11); зі значенням 'мовчання' використовує термін польський дослідник Ришард Купідур, характеризуючи стиль українського письменника Михайла Коцюбинського (16.11.2014, inst-ukr.lviv.ua); як синонім до терміна *суржик* (антимова з погляду норми) подає літературознавець О.П. Палій в аналізі постмодерністської прози Богдана Жолдака (2010, isbis-nbu.gov.ua); у медіях дериват *антимова* використано в значенні 'лексика пропаганди, ворожнечі, брехні, ненависті, агресії' (12.12.2017, kuban.dero.ua). У різностильових текстах з омонімічними значеннями

функціонує дериват *антивік*: у значенні 'засіб для омолодження' (як антонім до *вік*) дериват поширений у сфері реклами (за результатами пошуку Гугл знайдено майже 9 тис. слів); у поезії Ліни Костенко – це оцінний дериват і антонім до *століття*: «*Не знав, не знав звіздар гостротородий, що в світі є антизірки, що у народах є антинароди, що у століттях є антивіки*» (Вибране, 1989, с.184).

Прикметники з префіксом **анти-** становлять дві великі групи: 1) прикметники, які виражають неприйняття, заперечення ознаки з елементом її суспільної оцінки, функціонують у публіцистичних текстах, ЗМІ та художній літературі: *антигоблінський, антидержавницький, антиреформістський, антихамський; антикультурний, антимедійний, антимолодіжний* (твірними основами часто стають прізвиська політиків (*антикучмівські настрої, антипутінська опозиція*), абрєвіатури (*антинатовська група*); 2) термінологізовані прикметники без оцінного значення функціонують у наукових текстах, ЗМІ, рекламі: *антивірусний, антидепресивний, антидопінговий, антиінфляційний, антикорупційний, антимодерний, антимонopolьний; антикризовий, антиринковий*. Деякі з цих прикметників можна трактувати як конфіксальні, отже, у них виражено заперечення явища, поняття, а не ознаки.

Префікс **супер-** О.А. Земська відносила до найактивніших у сучасній російській мові, пояснюючи це передусім властивою сучасній мові тенденцією до вираження підвищеної експресії, емоційності (Zemskaja 2000, с. 117). Іменники з префіксом **супер-** найчастіше функціонують у текстах публіцистичного стилю, але стосуються вони різної тематики: наукової, політичної, економічної, спортивної, музичної: *супер-гран-прі, супер-кредит, супермозок, супермонополія, суперпарабола, суперперспектива, суперповноваження, суперприбутки, супер-хіт, суперчастка, супершанс (...на медійному ринку **супер-нюсів** (Українська правда, 08.02.2008); ...альбом «Мертві листи» (включно з **супер-хітом** IntheShadows) став платиновим... (Україна молода, № 104, 09.06.2006, с. 23); ...учені спробують також виявити найлегшу **суперчастку**, що отримала назву «нейтраліно» (Україна молода, № 184, 02.10.2008, с.9). Наближеними до терміноодиниць є спортивні терміни на позначення різних заходів, ігор та змагань: *суперліга, супермарафон, супертурнір, суперфінал, суперфініш, суперфутбол*. Гібридні похідні з предметною семантикою високої якості містять оцінний компонент: *суперключ, суперкнига, суперкрамниця, супермісто, суперпарасолька, суперподарунок*.*

За даними словників префікс **супер-** не виявляв активності у назвах осіб, тепер серед текстових новотворів ця група дуже численна. Позитивну оцінку особи містять: *супергерой, супергігант, суперзнаменитість, суперкрасень, суперлідер, суперпатріот, суперпрофесіонал*. Нейтральні одиниці

позначають спортсменів або представників шоу-бізнесу: *суперваговик*, *супермодель*. Негативну оцінку, посилену префіксом, закладено в твірній основі іменника: *суперспекулянт*, *супершахрай*. Серед новотворів є okazіоналізми: *суперакадемік*, *суперневдаха*, *супероптиміст*. Гібридизація на рівні слова часто супроводжується okazіональністю, стильовою зниженістю лексеми-гібрида, породжує експресивно забарвлені позначення особи та призводить до порушення словотвірних норм внаслідок поєднання різностильових, різнорегістрових одиниць: *супербаба*, *супердиво*, *супердитина*, *супердіти*, *супердівка*, *супердід*, *супержінка*, *суперсин*. Критичну оцінку такому явищу дають українські письменники в художніх творах: *Отаке, вибачайте, супердиво коїться з нашою співучою мовою; Си на втіху і на заздрощі сусідам Ся побрала супердівка з супердідом, тож удвох напевне мають поробити супердіти* (Я. Жолдак. Реквієм. Урок української, № 3, 2002).

Прикметники-гібриди мають оцінний заряд передусім там, де **супер**-можна замінити синонімами *дуже*, *надзвичайно*, префіксом **над**-.: *супергарячий*, *супердохідний*, *супернезалежний*, *суперпідлий*, *суперприємний*, *суперрозкручений*, *супертаємний*, *Супергаряча ціпонька...* (Україна молода, № 76, 26.04.2007, с. 16); *Супертаємні оперативні дані...* (Дзеркало тижня, № 511, 2004).

Словотвірна активність інтернаціоналізмів у різностильовій мовній практиці

Динаміку засвоєння інтернаціоналізму та активність його як твірної основи можна змоделювати через сукупність різноструктурних гнізд² (основоцентричний підхід до аналізу похідної лексики). У кореневих гніздах непохідні слова пов'язані відношеннями кореляції або рівноправного співвідношення за спільним коренем. Словотвірні гнізда пов'язують спільнокореневі слова відношеннями мотивації, формального й семантичного виведення з базового, непохідного слова гнізда. Кореневі гнізда поповнюються неозапозиченнями, у тім числі й інтернаціоналізмами. Засвоєння інтернаціоналізмів словотвірною системою української мови сприяє переходу кореневих гнізд у коренево-словотвірні (мішані). Коренево-словотвірні (мішані) гнізда поєднують структури кореневого та словотвірного гнізд і подають похідні від деяких базових слів зі спільним коренем. Таке переформатування може

² Модель сучасного українського лексикону як сукупність різноструктурних гнізд (кореневих, коренево-словотвірних, потенційних та словотвірних) запропонувала Є.А. Карпіловська в «Кореневому гніздовому словнику української мови» (Karpilov's'ka 2002, с. 5).

супроводжуватися одночасним збільшенням кореневого гнізда й появою одного чи декількох словотвірних підгнізд. Коренево-словотвірні (мішані) гнізда розростаються (залежно від давності функціонування інтернаціоналізма в мові) за рахунок гібридних юстапозитів і композитів, афіксальних похідних, мішаних абrevіатур.

Мовна практика показує, що давні інтернаціональні твірні основи (такі, як **авто-**, **кіно-**, **теле-**) нарощують словотворчу активність, інші (**біо-**, **політ-**, **спорт-**, **соціо-**, **тех-**) зберігають стабільну продуктивність, формуючи потужні словотвірні гнізда. У тематичних групах лексики зі сфери ринкової економіки, інформаційної сфери, політтехнологій, які оновлюються швидкими темпами, нові інтернаціоналізми засвоюються цілими гніздами (*інтернет*, *провайдер*, *месидж*, *саунд*, *піар*, *імідж*). Термін *імідж* (англ. *image* – букв. образ) як ‘рекламний, представницький образ відомої особи, цілеспрямовано створюваний засобами масової комунікації і психологічного впливу’, *іміджмейкер* як ‘спеціаліст-психолог, який розробляє імідж’ з’явилися в українській мові наприкінці ХХ століття. Сформовано коренево-словотвірне гніздо, яке складається із запозичень: *імідж*, *іміджелогія* / *іміджологія*, *іміджмейкер*, *іміджмент*, *іміджмейкінг*, *іміджмейкер* та похідних від *імідж*: варіанти-конкуренти *іміджевий* / *іміджовий* – *інформаційно-іміджевий*, *рекламно-іміджовий*, *соціально-іміджевий*, *іміджувати* – *іміджування*, *іміджобудівництво*, *псевдоімідж* та від *іміджмейкер* – *іміджмейкерський*, *іміджмейкерство*.

Конкуренція словотвірних варіантів *іміджевий* / *іміджовий* виявляє територіальні особливості функціонування української мови. Новотвір *іміджевий* засвідчений в інтернет-виданнях Києва, Вінниці, Житомира, Дніпра, Одеси, Черкас, Чернівців, Прикарпаття, тобто, практично без територіальних обмежень і з широким спектром лексичної та синтаксичної сполучуваності: *іміджевий буклет*, *іміджевий виклик*, *іміджевий вплив*, *іміджевий план*, *іміджевий потенціал*, *іміджеві причини*, *іміджева продукція*, *іміджевий проект*, *іміджевий рейтинг*, *іміджева реклама*, *іміджевий репортаж*, *іміджевий ролик*, *іміджевий сайт*, *іміджевий стиль*, *іміджевий удар*. Формуються антонімічні пари: *іміджеві втрати* – *іміджеві успіхи*. Словотвірний варіант *іміджовий* функціонує у виданнях Волині, Галичини, Поділля, Закарпаття, отже, йому віддають перевагу в західному регіоні України. Спектр сполучуваності широкий і частково дублюється з *іміджевий*, пор.: *іміджовий дуєт*, *іміджовий конкурс*, *іміджові кошти*, *іміджові окуляри*, *іміджова підготовка*, *іміджовий потенціал*, *іміджовий смартфон*, *іміджовий сніданок*, *іміджовий проект*, *іміджовий фільм*. Варіант *іміджовий* можна розглядати як вплив польської мови з наголошуванням на суфіксі **-ов-**, проте у текстах не подано наголошення слова, а Данута Мазурик, яка засвідчує цей дериват у

словнику «*Нове в українській лексиці*» (Mazuryk 2002, с. 47), подає наголос на першому складі (Kyslŭk 2017, с. 230).

Вияви взаємодії інтернаціональних і національних словотворчих ресурсів

К. Вашакова вказує у своїх працях, що інтернаціоналізація веде до інтелектуалізації мови (зростання кількості професійної, спеціальної лексики) і водночас слугує забезпеченню її експресивності й демократизації (використання інтернаціоналізмів та їхніх дериватів у медіях з оцінно-експресивним ореолом (Waszakowa 2003, с. 102). У наукових текстах спільний семантичний простір сприяє формуванню спільного фонду інтернаціональних термінів та словотворчих засобів їхнього оформлення, у текстах медій частіше спостерігаємо конкурування питомих і запозичених засобів, що запобігає надмірній ксенізації лексики та зберігає типологічні ознаки номінації української мови (-люб / -філ / -ман; -нос / -носець / -носій / -фор; само- / авто-, -боязнь / -фобія).

Виявом взаємодії інтернаціональних і національних словотворчих ресурсів у різних сферах функціонування української мови є конкурування (*інтернет* і *мережа*, *бізнес* і *підприємництво*), семантико-функціональна (*видовище* й *шоу*, *голова* і *модератор*, *декласувати* і *декласифікувати*) та комунікативно-прагматична (*SMS-повідомлення* та *есемес*, *есемеска*) диференціація словотвірних варіантів, витіснення одного з варіантів (*паркування*, *паркінг* ≠ *парковка*).

Явище конкурування як взаємодію комплексу різноспрямованих тенденцій мовного розвитку проаналізувала Алла Таран у монографії «*Конкурування номінацій у сучасній українській літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики*» (Таран 2011). Конкурують словотвірні варіанти, які повністю тотожні за значенням, але оформлені різними словотворчими формантами. Наприклад, з 1990-х років префікс **над-** зі значенням надмірного вияву ознаки конкурує із запозиченим **супер-** у науковому стилі: *надкомпактний* – *суперкомпактний*, *надлінійний* – *суперлінійний*, *надсингулярний* – *суперсингулярний*; у публіцистичному стилі: *наддешевий* – *супердешевий*, *надпопулярний* – *суперпопулярний*, *надпотужний* – *суперпотужний*, *надсекретний* – *суперсекретний*, *надсучасний* – *суперсучасний*, *надшвидкий* – *супершвидкий*. Також конкурують прикметники з префіксами **анти-** і **проти-**, які містять соціально спрямовану оцінку: *антинатовський* і *протинатовський* (останній має набагато нижчу активність).

Диференціація словотворчих ресурсів є наслідком конкурування паралельних варіантних утворень серед нової похідної лексики. Це уможливорює

перехід словотвірних варіантів у розряд словотвірних синонімів, спільно-кореневих похідних, які мають однакове або близьке (з додатковими семантичними компонентами) словотвірне значення, виражене за допомогою різних словотворчих засобів. Типи диференціації – семантичні та стилістичні конотації – є відповіддю на нові когнітивні та комунікативні запити українського суспільства. Семантичну диференціацію (позначення різних аспектів поняття) виявляють композити з основою **кіно-**, які використовують іншомовні основи **-ман**, **-фан** та питому **-люб**. Приклади демонструють (при збереженні частково і словотвірної варіантності) аспекти уалізацію особи за її відношенням до кінематографу: *кіноман* : *кінолюб* : *кінофан* – любитель, шанувальник кіно; *кінолюбитель* : *кіноаматор* – той, хто займається кіно непрофесійно; *кіномайстер* – видатний фахівець у галузі кінематографії. Стилiстичні конотації (розмежування за функціональними стилями) виявляються на рівні вибору словотворчих засобів за критерієм походження. В українському словотворенні особу, яка щось виробляє, позначають композити з другою основою **-виробник**; **-роб**; особу, яка виконує дію, названу дієсловом, позначають віддієслівні іменники із суфіксом **-ник**; фахівця, який виконує певну роботу, називають деривати з кінцевою основою **-мейкер**. На позначення виробника кліпів, клонів, фільмів використовують усі варіанти, утім, із семантичним і стилістичним їх розмежуванням: *кліпмейкер*, *клонмейкер*, *фільммейкер* і *фільмовиробник* – той, хто продюсує або керує виробництвом фільмів; *кліпувальник*, *клонувальник*, *фільмувальник* – виконавець дії, названої дієсловом; *кліпороб*, *клонороб*, *фільмороб* – виробник неякісної продукції. Іншомовна основа **-мейкер** у композитах зберігає нейтральність, тому використовується в професійному мовленні, для надання офіційності використовують нейтральне **виробник**, а віддієслівні афіксальні новотвори набувають ознак розмовності. Композити на **-роб** мають виразне експресивне забарвлення з негативним відтінком, тому не можуть функціонувати в професійному чи діловому мовленні і тому побутують лише в розмовному, художньому або публіцистичному стилях.

Паркінг і *паркування* словники подають як синоніми зі значенням «тривала зупинка», натомість у текстах їхні значення диференційовано: *паркування* – дія за значенням дієслова *паркувати*, а *паркінг* – місце для паркування (синонім до складних гібридів *паркмайданчик*, *паркомісце* та словосполук *паркувальний майданчик*, *паркувальне місце*). Розмовний варіант *парковка*, скалькований з російського зразка, на позначення дії та місця витіснений сучасною словотвірною нормою. Нейтральними вважають словосполучення *паркувальний майданчик* або *місце для паркування*, які подають в нормативних державних актах і в офіційних ділових паперах урядові

сайти домена gov.ua: Ця послуга запрацювала на трьох **паркувальних майданчиках**. У центрі Києва охороняють лише багаторівневі **паркінги**. Не обійшлося на брифінгу без запитань щодо нововведень на **паркмайданчиках** (КФІ).

Особливості словотвірного потенціалу неосемантизмів

Словотвірні гнізда, мотивовані давніми інтернаціоналізмами, поповнюються новими похідними або неосемантизмами (із новим значенням або відтінками у значенні). Неосемантизми як різновид неозапозичень-інтернаціоналізмів польські дослідники називають *прихованими запозиченнями*, а оскільки вони в останні роки мають переважно англійське походження, то А. Марковський запропонував на їх позначення вживати термін *ангloseмантизм* (Markowski 2000, с. 102). В українській мові неосемантизми докладно проаналізувала Є. А. Карпіловська у згаданій вище колективній монографії (Karpilovs'ka i in. 2017).

Внаслідок появи неосемантизмів формуються нові словотвірні гнізда з похідними-омонімами, які трапляються в текстах різних функціональних стилів. Наприклад, латинізм *модератор* зафіксовано у словниках ХХ століття як 'прилад у машині, що регулює її хід' та як 'музичний пристрій для приглушення звуку'. Неосемантизм *модератор* функціонує з різними значеннями як мінімум у трьох сферах життя українського суспільства: у сфері інформаційних технологій (ІТ) в значенні 'людина, яка відповідає за дотримання встановлених норм поведіння на інтернет-ресурсах, форумах'; в соціології зі значенням 'людина, яка проводить соціологічні дослідження', 'ведучий фокус-груп'; у музиці з вищеподаним значенням 'пристрій для приглушення звука в клавішних музичних інструментах' (це старе значення і нині функціонує). Неосемантизм *модератор* зі сфери ІТ ('користувач, який стежить за дотриманням правил сайту') та *модерація* утворюють кореневе гніздо. Водночас *модератор* є базовим для словотвірного гнізда: *модераторчик, модераторка, модераторський, модераторствувати, модераторство, співмодераторствувати, модерувати, модерований, модерування; ведучий-модератор, колега-модератор*. Похідні виявляють семантичну та стилістичну диференціацію. Дієслово *модерувати* та віддієслівний іменник *модерування* (*професійне модерування*) є стилістично нейтральними термінами. Іменник *модераторство* та похідне від нього дієслово *модераторствувати* є розмовними, можуть передавати негативну оцінку дій модератора. Музичний та медичний (в ультрасонографії) термін *модератор* має дериват *модераторний*. Прикметники виявляють семантично-стилістичну диференціацію: *модераторський* є ознакою до людини-модератора

(модераторські права), а *модераторний* – стосовно модератора-пристрою (*модераторний механізм, модераторний тяж*). Таким чином, реалізація семантичного та словотвірного потенціалу неосемантизму залежить від потреб суспільства і є виявом тенденції інтернаціоналізації у різностильовій практиці.

Повторним запозиченням з англійської мови, співвідносним з іншим значенням багатозначного етимона, є лексема *драйв* (з англ. drive – ‘дорога, їзда’). Раніше *драйв* функціонував як спортивний термін у тенісі; нині він побутує як музичний термін (у джазі, рок-музиці), в українському молодіжному сленгу. Неозапозичення *драйвер* має спеціалізоване значення ‘спеціальна програма ЕОМ’ та жаргонно-розмовне ‘водій, шофер’ як транскрибована адаптація англійського етимона driver в його прямому значенні. Сучасні контексти з КФІ підтверджують функціонування обох лексем у мовній практиці різних сфер: музичній, автомобільній, комп’ютерній, банково-фінансовій, спортивній, психології, у розмовному, молодіжному мовленні. Наприклад, в автомобільну сферу проникли і функціонують англосемантизми *драйв, драйвер, драйв-ін, овер-драйв, трок-драйвер, велодрайв-рейсинг*, які формують кореневе гніздо. Словотвірні підгнізда у ньому утворили *драйв: драйвовий, драйвувати, драйвування, подрайвувати, драйв-тест, автодрайв, автодрайвер, тест-драйв, тест-драйвер, тест-драйвівський, тест-драйвний* і *драйвер: драйверський, автодрайвер, тест-драйвер*. Таке коренево-словотвірне гніздо налічує за нашими даними двадцять одиниць. Цікаво, що в автомобільній галузі функціонують відносні варіантні прикметники з суфіксами **-ов-, -ськ-, -івськ-, -н-**: *драйвовий* і *драйверський, тест-драйвівський* і *тест-драйвний*.

Неосемантизм *драйв* у музичній сфері формує словотвірне гніздо: *драйвовий, мегадрайвовий, романтично-драйвовий, драйвовість, драйвувати, драйвування, подрайвувати, супердрайв*, ергонім (назва телепередачі) «*Мегадрайв*» (КФІ). У музичній сфері ці похідні не належать до термінологічної лексики, навпаки, вони надають відтінку розмовності, формують професійний сленг: *Табаков береться за англomовний альбом і драйвовий репертуар; Драйвовість і епатажність Олега Скрипки підкріплена надзвичайно енергетичною музикою* (КФІ).

Комп’ютерний термін *драйвер* має похідні *драйверчик* (розм.), *драйверний, відеодрайвер: драйверні моделі WDM та WDF*. Термін *драйвер* у психології зі значенням ‘певний спосіб поведінки’ має похідні *драйверний, драйверовий: драйверові навички, драйверна поведінка у чоловіків та жінок*.

Приклади показують, що відбулася стильова диференціація словотвірних варіантів похідних прикметників, утворених від *драйв: драйвівський,*

драйвний, драйвовий; і від *драйвер*: *драйверний, драйверовий, драйверський*. Накладається те, що й їхні твірні іменники функціонують у різних сферах з різними значеннями. Як комп'ютерні й психологічні терміни в професійних і наукових текстах вживають *драйверний, драйверський* (останній також уживають у сфері автотранспорту). Інші прикметники мають розмовний відтінок і можуть функціонувати в текстах на різноманітну тематику (найпоширенішим є *драйвовий*).

Висновки

Широке розуміння інтернаціоналізму як міжнародної одиниці (морфеми, слова, конструкції) уможливило вияв інтернаціоналізації в мові на різних рівнях її системи. Відбуваються кількісне зростання та якісні зміни в функціонуванні інтернаціональних морфем – словотворчих ресурсів (твірних основ і афіксів), давно- і новозапозичених інтернаціональних лексем та їхніх дериватів, неосемантизмів та їхніх похідних.

Розуміння інтернаціоналізації як тенденції розвитку мови – живого мовного процесу дозволяє виявляти синхронну динаміку в сучасній мові, викликану інтернаціональними одиницями. Внаслідок глобалізаційних процесів, які охоплюють усі сторони життя суспільства, інтернаціоналізми проникають не лише в науковий стиль як різногалузеві терміни, а й у мову засобів масової інформації, публіцистики, художньої літератури, в розмовну мову, молодіжний та професійний сленг.

Особливостями взаємодії інтернаціональних та питомих елементів є конкурування, семантично-стилістична диференціація конкурентів або витіснення одного з них на мовну периферію. Найяскравішим виявом інтернаціоналізації в текстах різних стилів є семантико-стилістична диференціація похідних – словотвірних варіантів, синонімів та омонімів, утворених від повторних неозапозичень і англосемантизмів.

Бібліографія

- Beleťskyĭ, A.A. (2012). *Ob ynternafsyonalizymakh. Vybrani prafsi*. N.F. Klymenko, Ї.А. Karpilovs'ka, A.O. Savenko (uporiad.). Kyiv: Vydavnychyĭ dim Dmytra Buraho, 184–202.
- Buzássyová, K., Waszakowa, K. (2003). Tendencia k internacionalizácii (z ohľadom na funkčnú diferenciaciu internacionalizacie v rozličných sférach komunikácie). W: I. Ohnheiser (red.). *Słowotwórstwo /Nominacja* (49–58). Innsbruck: Universität Innsbruck; Opole: Uniwer. Opolski.
- Hutshmydt, K. (1998). Obshchye tendentsyy y spešyfycheskye formy ykh predstavlenyĭa v sovremennykh slavĭanskykh ĭazykakh, *Jazykovedný časopis*, 49/1–2, 15–26.

- Karpilovs'ka, I.E.A., Kysliuk, L.P., Klymenko, N.F., Kryts'ka, V.I., Puzdyrieva, T.K., Romanuk I.U.V. (2017). *Vplyv suspil'nykh zmin na rozvytok ukrains'koï movy*. Kyiv: Vydavnychyï dim Dmytra Buraho.
- Karpilovs'ka, I.E.A. (2002). Peredmova. Korenevyyi hnidzovyyi slovnyk ukrains'koï movy: Hnidza sliv z vershynamy – omohrafichnymy koreniami. Kyiv: Vydavnytstvo «Ukrains'ka entsyklopediia» imeni M.P. Bazhana, 3–11.
- Klymenko, N.F., Karpilovs'ka, I.E.A., Kysliuk, L.P. (2008). *Dynamichni profesi v suchasnomu ukrains'komu leksykonii*. Kyiv: Vydavnychyï dim Dmytra Buraho.
- Koriakowcewa, E. (red.). (2009). *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich*. Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej.
- Kysliuk, L.P. (2017). *Suchasna ukrains'ka slovotvirna nominašii: resursy ta tendensii rozvytku*. Kyiv: Vydavnychyï dim Dmytra Buraho.
- Leneš', K. V. (1999). Tendensii slovotvorennia v ukrains'kii literaturnii movi drugoi polovyny XX st. W: S. Jermolenko (red.), *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Ukrains'ka mova* (228–238). Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.
- Markowski, A. (2000). Jawne i ukryte nowsze zapożyczenia leksykalne w mediach. W: J. Bralczyk i K. Mosiołek-Kłosińska (red.), *Język w mediach masowych* (96–111). Warszawa: Upowszechnianie Nauki–Oświata «UN-O».
- Mazuryk, D. (2002). *Nove v ukrains'kii leksyfi: Slovnyk-dovidnyk*. L'viv: Svit
- Ohnheiser, I. (red.). (2003). *Słowotwórstwo /Nominacja*. Innsbruck: Univ. Innsbruck; Opole: Uniw. Opolski.
- Ohnheiser, I. (2003). Internacjonalizmy v slovare i v tekste. W: Tichá, A. Rangelová, Z. (red.) *Internacionalizmy v nové slovní zásobě. Sborník příspěvků z konference Praha, 16.–18. června 2003* (115–125). Praha: ÚJČ AV ČR.
- Taran, A. (2011). *Konkuruvanniâ nominašii u suchasniï ukrains'kii literaturnii movi: tendensii stabilizašii novoï leksyky*. Cherkasy: Vyd. Chabanenko I.U.
- Waszakowa, K. (2003). Przejawy tendencji do internacjonalizacji w systemach słowotwórczych języków zachodniosłowiańskich. W: I. Ohnheiser (red.), *Słowotwórstwo /Nominacja* (78–102). Innsbruck: Univer. Innsbruck; Opole: Uniwer. Opolski.
- Waszakowa, K. (2005). *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*. Warszawa: WUW.
- Waszakowa, K. (2009). Internacjonalizacja polskiej leksyki – stan obecny, prognozy na najbliższą przyszłość. W: E. Koriakowcewa (red.), *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich* (11–28). Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej.
- Waszakowa, K. (2010). Adaptacja słowotwórcza i semantyczna zapożyczeń we współczesnej polszczyźnie. W: N.F. Klymenko i I.E.A. Karpilovs'ka (red.), *Vidobrazhenniâ istorii ta kul'tury narodu v slovotvorenii* (47–59). Kyiv: Vydavnychyï dim Dmytra Buraho.
- Waszakowa, K. (2020). Charakterystyczne zjawiska w słowotwórstwie polszczyzny przełomu XX i XXI w. związane z tendencją do internacjonalizacji. W: I.E.A. Karpilovs'ka,

L.P. Kysliuk, I.V. Romanuk, A.O. Savenko (red.), *U poshukakh harmonii movy* (97–107). Kyiv: Vydavnychyï dim Dmytra Buraho.

Zemskaiã, E.A. (2000). Aktivnye profsessy sovremennogo slovoiproizvodstva. W: E.A. Zemskaiã (red.), *Russkii iazyk v konfse XX stoletiiã* (1985–1995) (90–141). Moskva: Iazyki russkoï kul'tury.

Резюме

У статті проаналізовано функціонування інтернаціональних одиниць – морфем (афіксів, твірних основ) і лексем (запозичених і мотивованих ними дериватів) у текстах різних стилів. Виявлено їх кількісне зростання та якісні зміни в наповненні певних словотвірних категорій. Взаємодія інтернаціоналізмів і національних одиниць виявляється в гібридизації лексики, конкуруванні їх, семантично-стильовій диференціації словотвірних варіантів.

STRESZCZENIE

PRZEJAWY TENDENCJI DO INTERNACJONALIZACJI WE WSPÓŁCZESNYM JĘZYKU UKRAIŃSKIM, ZRÓŻNICOWANYM STYLOWO

W artykule poddano analizie funkcjonowanie jednostek o statusie międzynarodowym – morfemów (afiksów, morfemów leksykalnych) oraz słów (zapożyczeń i derywatów) w tekstach zróżnicowanych pod względem stylu. Analiza pokazuje wzrost liczby takich struktur oraz zmiany jakościowe zachodzące w sposobie tworzenia nazw wypełniających poszczególne kategorie słowotwórcze. Interakcje między jednostkami o statusie międzynarodowym a tymi rodzimymi przejawiają się w hybrydyzacji leksyki, konkurencji między jednostkami leksykalnymi oraz w semantycznym i stylistycznym różnicowaniu się wariantów słowotwórczych.

ЛАРИСА ПАВЛІВНА КИСЛЮК

Інститут української мови

Національна академія наук України

вул. М. Грушевського, 4

Київ, 01001, Україна